

Mladá hudební generace v Čechách

V českém hudebním světě zazněl 10. listopadu 1896 zcela nový, vysoký, břeskný signál a tak vyplašil usedlý a žoviální tábor, že se shlukl v ohromný a bizarní houf. Toho dne totiž proniklo na veřejnost svými skladbami šest až dosud neznámých a možná záměrně zneuznávaných hudebnických osobností, z nichž se leckterá dříve nadarmo snažila obrátit na sebe pozornost různých institucí — jako České akademie — a koncertních ředitelství. Pronikli a vynikli. Vskutku veliký úspěch, který nemohly znevážit ani nejkonservativnější a mladému hnutí nejnepřátelštější listy. Tedy jakási svépomocná akce, a to akce zdařilá. To by ovšem samo o sobě mnoho neznamenovalo, třebaže v Čechách, kde působí jediný český orchestr, totiž orchestr Národního divadla, bylo třeba vypjatého a vytrvalého úsilí, aby akce neskončila pouhým papírovým protestem. Nebýt toho, že se pražská tělocvičná jednota „Sokol“ ukázala tak pohotovou a sestavila s velikými obtížemi druhé takové hudební těleso, bylo by zůstalo při pouhých takových papírových hromech a blecích, jimiž si ulevoval jeden z utlačovaných, pan Lošťák. Svépomoc tedy měla úspěch, vzdor všemu očekávání oficiálních pražských hudebních kruhů, které se koncertem v Rudolfinu dožily skutečné ostudy. Ukázalo se totiž, že tu byli drženi v kleci dobře opeření, letu schopní ptáci.

Ale věc má ještě hlubší jádro, a to je důvod, proč zde o mladší hudební generaci píšeme. Nejde o pouhý protest několika skladatelů, jimž se zabraňovalo proniknout, nejde tu o osoby, jde o umělecký směr a ideové zbarvení tohoto hnutí. A ono má skutečně dosti určitě a vědomě nanesené zbarvení. Není to pouhá osobní, nýbrž také ideová opozice.

Neboť mladé hnutí reaguje vědomě proti skladateli jinak velmi duchaplnému, vzdělanému, i v cizině známému, ale v jádře málo vroucímu a elementárnímu, proti p. Zdeňku Fibichovi, a navazuje na jeho předchůdce Smetanu a Dvořáka, kteří mu představují zdravý, tvůrčí, elementárně národní směr. Pan Fibich je pro ně rafinovaný epigon Wagnerův, který nahrazuje tvůrčí spontánnost poučeností a kombinacemi . . . je pro ně spíš virtuos než umělec a tvůrce.

Pan Fibich se v Čechách často pokládá za nejpokrokovějšího a nejmodernějšího umělce, za hlavního pokračovatele v intencích Smetanových. Domníváme se, že to je vyslovený omyl, vyvolaný špatným chápáním Smetany a jeho záměrů, nedorozumění, jež Smetanu hned od počátku stavělo do špatného světla a způsobilo mu doma mnohé prázdné slovní nepřátelství, a jež nám dodnes ruší a mate perspektivu dalšího vývoje české hudby a jejího vnímání.

Smetanu podírali a hájili Wagnerem. Smetanovy reformy odůvodňovali reformami Wagnerovými a Smetanovo vítězství v Čechách chtěli rozhodnout vítězstvím wagnerianismu v Německu. Mezi Smetanu a Wagnera dosazovali logické znaménko rovnosti. Smetana representoval doma tytéž ideje, jimž v Německu dopomohl k vítězství Wagner.

Tento manévr byl však proto nešťastný, že se zakládal na fikci. Mezi Smetanou a Wagnerem jsou sice jisté analogie (nic víc), které vplynuly z reformátorského postoje jich obou k domácím šosákům a pedantům, ale jinak je Smetana svou podstatou, jádrem svého umění zjev zcela samostatný, který se od Wagnera diametrálně liší, ba který je v mnoha závažných bodech přímo Wagnerův antipod, jak dnes uznává kritika, pokud vůbec Smetanu zná. Mezi Smetanou a Wagnerem jsou, opakují, pouze některé vnějškové analogie. Tak je na př. pravda, že oba usilovali o národní umění, že se oba pokoušeli svým dílem realizovat psychický národní typ; vytvořit z německví typ nejen umělecký, nýbrž i kulturní, to byl ideál Wagnerův. A podobně snil Smetana o umění českém. Ale každý chtěl jinak, po svém, hudebně realizovat své v poslední příčině ethické a filosofické ideje.

Smetana je zcela jiný v methodě svého umění, v prvcích a struk-

tuře svého díla. Je zcela jiný temperament, zcela jiný psychologický charakter, zcela jiný rodem své duše a svého genia. Jeho umění je ve svých prvcích ryze české, má svou mízu z morku lidu. Má jeho živost, sytost, elementární sílu. Mluva jeho umění, řekl bych: jeho figury a tropy, je národní, národní svým stylem. Smetana je v naivnějším a bezprostřednějším vztahu k národní duši než Wagner, který, jak mám za to, je Němec reflexí a jenom v symbolické dedukci. Popisný psycholog by tu mohl ryze odbornou analýsou dokázat, co jsem jenom naznačil.

Jiná analogie mezi Wagnerem a Smetanou byla reforma opery, zdramatičtění opery, její pevnější logická a dramatická výstavba, rozšíření významu orchestru a podobně. V tom přejímá Smetana leccos od Wagnera, ale tyto linie jsou tak široké a elementární, že naprosto nepostačí k označení Smetany jako wagneriana. Jako hudebník je Smetana ve své umělecké methodě, ve svém stylu a ve svém psychologickém charakteru i v opeře jen a jen svůj. A byl si toho také vědom; sám přece napsal: „Mám příliš co dělat se smetanismem, než abych se mohl starat o wagnerianismus.“

A tento veskrze originální duch byl v Čechách chápán, vykládán a hájen jen sub specie Wagner. Odtud pak ta ostatní nedorozumění. Po Smetanovi vystoupil jako největší, nejzajímavější dramatický zjev p. Zdeněk Fibich, tentokrát skutečně pravý epigon Wagnerův, který byl jako hudebník stylem a methodou na Wagnerovi závislý a který pracoval s Wagnerovým materiálem a strukturou, jeho fine-sami a manýrami. Špatné chápání Smetany vedlo k dalšímu omylu. Pan Fibich, třebaš ideově odlišný a principiálně Smetanovi vzdálený, byl pokládán a prohlašován za jeho jej zdokonalujícího nástupce, protože se domněle vydal touž reformní cestou, kterou prý kdysi šel Smetana, totiž cestou wagnerianismu.

A tak se vytvořilo téměř české dogma, legenda o p. Fibichovi jako nejmodernějším a nejpokrokovějším umělci katexochen, jako nástupci a přemožiteli Smetanově. Pokouším se zde vyložit její genesi a ukázat, na jakých mylných předpokladech a obrazných fikcích byla vybudována.

A proti této legendě, proti této fikci bylo namířeno první vystoupení mladé české hudební secese. Návrat k Smetanovi a Dvořákovi, nad Fibicha a proti němu. Návrat k umění elementárnímu, vroucímu, spontánnímu a národnímu, proti a nad scholastickou hudební dialektiku, proti namahavě kombinovanému epigonství a diletantismu. To je duchovní a umělecká značka, kterou si mladá hudební generace vtiskla v několika manifestech a kterou utvrdila svým prvním vystoupením v Rudolfinu 10. listopadu minulého roku.

U všech těchto mladých skladatelů bylo možno zcela zřetelně postřehnout tuto reakci, podle našeho mínění ostatně zcela oprávněnou. Úsilí o obzvláštní hudební plnost a sílu, o národní barvitost a elementární spontánnost. Je vidět, že věří ve specifickou krásu hudby, že se řídí příkazem: dávejte hudbě, což jejího jest. Pestré, syté a vroucí je umění, jež jim tane před očima a k němuž se propracovávají.

Ze šesti skladatelů prvního večera stáli nejvyš pp. Lošťák, Bautzky a C. M. Hrazdira.

Pan Lošťák, který se první dal do boje, získal pro něj mladé talenty a uskutečnil svou energii šťastně secesi. On také rozhodl vítězství večera. Zahájil soutěž „Písni vítěznou“, hudebním eposem o pěti větách, jak nazývá svou skladbu. Je to obsáhlé, víc než hodinové instrumentální dílo pevné citové a dynamické logiky. V pěti větách maluje autor léta trvající příběh velké a obelstěné tvůrčí touhy, spor mezi naivním nitrem a chladným, objektivním okolím, spor, jenž už ve snu ledovou sprchou k smrti bičuje vřelost touhy. Prvé zranění idealisty, první pád před pevností zdí, před nedobytou pevností. V prvním obraze, nazvaném „Sny hrdinné“, zbrojí se hrdina k boji, hlavu plnou snů. Pevný jako skála, naivní jako dítě. Zcela pohřížen v budoucnost. Co mu z ní zaznívá vstříc? Mocná, bílá kovová naděje, ale jako předzvěst hrozícího podlehnutí a podvodu v ní zároveň zní drsný, dutý tón pochyb. Druhý obraz „Duma v přírodě“ je jemně propracován, měkký, plný tiché zeleni a šepotavého jitra, umělecky snad nejvyšší a nejintimnější číslo práce. Básník přenesl do přírody, co mu znělo v duši. Jde k ní v naivní ilusi, že se bude moci na jejich nadrech

oddat snění jako na nádrech milenčiných. Netuší, že je v jádře lhostejná a že je to vlastní hudba krve, jež mu buší ve spáncích, nikoli její ohlas, co v ní slyší. Třetí věta: „Boj za ideály“, emfaticky vzrušená hudba k útoku. Zlézání zdí. Vzepětí a pád. Skepse, kritika, výsměch cizího, lhostejného světa. — Nové nadšení, nový výsměch. — Čtvrtý obraz: „Za rakví svých snův“. Po všem veta. Útočili jsme na nebe a v boji jsme uvázli mezi nebem a zemí! Dokonáno jest. V prázdných kvintách jde to dolů, stále dolů. Tóny malovaná nirvana. — Sténá to, vzdychá a rozpadá se v orchestru. Parodie prvotní víry. Pohřeb se zpěvem, se skřípotem rakve, která se ještě vzpírá hrobníkovým popruhům, jako život, který se pokouší uniknout z jejích prken. Pátý obraz: „Vítězství a vzpomínky“. Ne, není to úplná smrt. Ještě žhne uhlí, ještě si můžeme u něho zahřát zkřehlé ruce. Vzdor, pravý český vzdor, který chce přemoci všecko, i smrt, a který se žene hlavou proti zdí, tento vzdor se v duši skladatelově roznítí v mocnou bouři, a brzo jej znovu uchvátí touha.

Je pravda, není to už prvotní síla, není to už naivní víra, ale náhrada za ni: štít ukutý z oceli. V ohni vzpomínek, jenž před ním šeptá a nařiká, ukuje si básník novou zbroj. Znovu se vrací epos první, nezdařené výpravy. Oheň syčí a šeptá, a brzo je štít hotov. A pod jeho ochranou k novému útoku!

Taková je poetická, nad dílem rozprostřená citová logika. Thematická práce, ale práce neobvykle jasná a průhledná, barvitá a sytá. Celek je výborně instrumentován. Fortissima jsou účinná, protože se úspěšně využívalo střední polohy žesťových nástrojů. Jakási idealistická grandezza a melancholický ponor, sytý a pochmurný pathos charakterisují tuto hudební báseň, která, jak věřím, jistě zaujme i v cizině.

Druhé číslo koncertu patřilo panu Bautzkému. Jeho symfonická sonata pro smyčcový orchestr nemá sice pathos páně Lošťákův, zato však eleganci a koketní grácii. Cítíte hned, že oblast Bautzkého je užší a že jeho force je detailní provedení, často v jakýchsi příliš minuciosních krajkách. Je také patrné, že zná dokonale Bacha, že je školný kontrapunktista, který se často příliš mazlí se svým nápadem.

Moravan C. M. Hrazdira konečně podal velmi závažnou a cennou ukázkou své tvorby. Rozkošný, dosud trochu neohrabaný zjev, ale s náběhy ke zdravému, poctivému skladatelství, jež promlouvá srdečně a upřímně.

Takový by asi byl resultát prvního večera mladé generace. Zajisté čestný a, doufejme, v mnohém ohledu regenerativního významu pro dnešní českou hudbu.